

TRKA IZMEĐU ŽIVOTA I SMRTI

Ponedjeljak, 21. svibnja 1945.

Ostatak nedjelje, 20. lipnja, u Samoboru su nas naši tamničari ostavili na miru, pa smo se odmarali i prospavali cijelu noć. Tijekom dana podijelili su nam neku vrst tople juhe. To je bila prva hrana koje smo dobili od kada smo krenuli na taj Križni put, u četvrtak 17. svibnja 1945. U početku je dioba juhe više nalikovala nekom kaosu, pa je svatko imalo razuman pričekao, dok se ne uvede kakav-takav red. Teško ga je bilo postići bez primjene sile nad tim previše žednim i pregladnjelim, premorenim i iznurenim tijelima. Konačno, stražari su primijenili brutalnu silu, te uveli neki red pri razdiobi. Tek tada sam i ja krenuo kotlovima gdje se dijelila neka mlaka tekućina, koju su nazivali juhom.

Nažalost, svaki duži "odmor" zarobljenika u oivičenom logorištu, pružao je mogućnost naoružanim posjetiocima obilaziti zarobljenike po miloj volji. Među zarobljenicima bi si onda izabrao neku žrtvu, kojoj je predložio "zamjenu" dobara po pravilu: ovaj predmet je za mene dobar, jer ga ti više nećeš trebati. Vlasnik predmeta "zamjene" nije imao nikakve mogućnosti usprotiviti se tom prijedlogu, te bi izručio predmet "zamjene" dragovoljno - u stvari pod prisilom oružja i okolnosti. Ja sam čuvao svoju vrećicu s preostalim vrijednostima na sigurnom mjestu koje do sada nitko nije pretraživao. Zaboravio bih često opipati je li još tamo što nije ni čudo, jer sam jedva trebao mokriti. Ako sam to morao činiti hodajući, onda mi je mokraća tekla niz butinu, ali nikada nije dospjela do gležnja, jer se osušila u prašinom pokrivenoj koži.

Nakon što sam polako posrkao tekućinu nazvanu "juha", dozvolio sam si žvakati kožicu slanine na kojoj se nakupilo mrvica dvopeka. Kada sam žvakanjem odvojio mrvicu, spremio sam kožicu natrag u krpu sa zdrobljenim dvopekama. Odmor sam koristio za pripremu novih zavoja za stopala, te tražio žicu kojom bih ih mogao bolje učvrstiti. Ogledavao sam se za bilo čime što bi ponio i kasnije mogao koristiti za omatanje stopala. Ostatak mojih odjevnih predmeta, osim onih koje sam imao na sebi, nisu bili od koristi, osim, možda, prljave debele košulje i jednog vunenog pulovera. Preostalo je nekoliko obojaka i omotača za nogavica, par kuhinjskih krpa i koja maramica - bili su mi s tim vrlo slabi izgledi.

Gunj je postao težak zbog nakupljene prašine u njemu, pa je njegova težina postala veliki teret za mene samoga. U dogovoru s Vetom razrezali smo gunj na dva dijela, pa će svaki nositi polovicu težine. Ta je odluka bila ispravna, jer je vjerojatnost bila manja da ćemo ga izgubiti, ili nam oduzeti oba dijela. U krajnjem slučaju bi se mogli pokriti obojica jednom polovicom, ako budem

morao drugu razrezati za omotače nogu. Gunj je Vetu mogao pružiti izvjesnu zaštitu kada bude morao trčati kroz tjesnac pod udarcima divljih krotitelja. Rezanje duplog i debelog vunenog gunja nije bio jednostavan zadatak, obzirom da smo imali vrlo jednostavna sredstva za to: mali džepni nožić i škarice za nokte. Osim toga, morali smo paziti da nas nitko ne promatra ili možda spriječi u našoj namjeri. Konačno smo uspjeli u našem pothvatu upotrijebivši žilet iz mog sklopivog brijaćeg pribora. Zašto se toga nisam odmah sjetio? Polijegali smo na svježah mahovinu, pa smo prospavali cijelu noć u relativnom miru grijući se uzajamno ležeći tijesno priljubljeni.

Jutro je osvanulo vedro, a izašlo sunce je obećavalo topao dan. Netko je pronašao izvor u logorištu, pa smo organizirali vodu za doručak. Ovdje sam naučio novo značenje riječi "organizirati", a što znači, da se nešto može naći, nabaviti ili otuđiti već prema potrebi i situaciji. Problem je bio pronaći "izvor" gdje se može što organizirati, jer je informacija o putu k tom izvoru bila često nepotpuna ili neispravna. Podaci o izvoru prenosili su se od usta do usta i pri tome namjerno ili nenamjerno doživljavali promjene. Nitko nije mogao provjeriti ispravnost podataka bez vlastitog pokušaja. Svaki je izvor bio tajna svih zarobljenika koju se moralo čuvati da ih ne bi otkrili naši tamničari. Tajna o izvoru je na taj način postala veza između zarobljenika i poticala solidarnost u zajedničkim nevoljama.

Tijekom jutra obilazio sam logor u potrazi za nečim prigodnim za omatanje nogu, pa sam slučajno naišao na izvor gdje se dijelilo kukuruzno brašno. Mene je privukla vreća, ali sam se vratio od tamo organiziravši punu šaku brašna. Vratio sam se do Veta u namjeri da pokušamo skuhati žgance kolikogod je brašno bilo krupno mljeveno. No, do toga nije došlo, jer je uskoro stigla zapovijed da krećemo dalje - navodno za Zagreb.

Brašno sam usuo u duboki džep hlača pumperica koje su izgledale vrlo jadno i prljavo. Vet i ja ćemo moći žvakati brašno kada nas spopadne nesnosna glad. Pospremili smo stvari i svrstali se u četverorede, pa krenuli s osječkim V.O.-em među prvima iz logora kod Samobora.

Izašli smo na cestu u sunce koje je bilo visoko na nebu negdje je oko podneva. Postalo mi je vruće hodajući kroz Samobor sporim korakom, kad sam odjednom primijetio da nismo krenuli lijevo glavnom cestom za Zagreb nego nastavili ravno naprijed. Malo zatim je kolona usporila, pa sam mislio da je to zbog uspona ceste. Na brežuljku je bilo nekoliko kuća i crkva na samom vrhu. Selo se zvalo Sveta Nedjelja, a cesta prema njemu je postajala sve strmija s kolnikom od sitnog kamena.

Iznenada smo na usponu pred nama opazili tjesnac i kola s obje strane ceste. To je bio razlog zašto je kolona tako naglo usporila, jer su već prvi četveroredi bili stisnuti između kola i trkom nastojali protrčati dužinom tjesnaca. Taj se val usporenja postepeno prenosio prema natrag u koloni i mnogi su od nas već znali što nas čeka. Mi smo bili dosta blizu iza čela kolone, pa smo uskoro čuli

viku i psovke, zviždanje i po koji krik, a sve popraćeno muklim udarcima i pucketanjem bičeva u zraku. Prilazeći bliže vidio sam kako zarobljenici bezglavo bježe između kola s kojih su ih dočekivali vojnici udarcima i psovka. Dužina tjesnaca nije bila velika, možda kojih stotinjak metara, ali je uzbrdica predstavljala posebnu opasnost. Nedaleko nakon tjesnaca cesta je skretala lijevo do pred crkvicu. Do tamo su već stigli prvi sretnici, koji su uspješno završili trku između života i smrti.

Čim sam vidio što nas čeka, pokazao sam Vetu kako da se zaštiti gunjem noseći ga preko ramena, dok sam ja naprtnjaču povukao na vrat, a gunj omotao oko pasa. Malo zatim je došao na nas red da utrčimo u tjesnac koji bio toliko širok, da su dvije osobe mogle trčati usporedo između postavljenih kola s obje strane ceste. Čudni su to bili vojnici kojekako obučeni, a meni se činilo da su ovamo došli negdje s juga Jugoslavije. Mislim da su bili Arbanasi ili Makedonci sudeći po njihovoj tamnijoj koži i nerazumljivim kletvama i psovka. U svakom slučaju, uživali su u toj igri gdje su se mogli izživljavati nad ustašama koji su krivci za sve - kako im je to netko utuvio u njihove primitivne crnokose glave.

Uletio sam u tjesnac i nastojao trčati što dalje od kola izbjegavajući udarce raznih motki, štapova i bičeva. Trčao sam onako bosonog koliko sam to mogao. Usta su mi se osušila, a pluća gorila od napora kao da će puknuti. Znoj mi se cijedio iz svih pora, a po koja kapljica me je pekla u očima i otežala gledanje kuda stupam. Trčao sam pognut držeći naprtnjaču na tjemenu, a gunj je bio čvrsto omotan oko struka. Nisam se mnogo osvrtao gdje je Vet, jer sam morao paziti da se ne spotaknem preko ispruženih tijela na tlu ili onih koja su čučala pokušavajući se ustati pod nemilosrdnim udarcima onih na kolima, koji su ih pokušavali dohvatiti kundakom, štapom ili bičem. Po koji od tih jadnika pružao je ruku u vis i zapomagao da mu se pomogne da ustane. Nitko od nas u trku nije tu mogao pomoći, jer bi se brzo sručilo još žešće udaranje po tom jadniku kome nije bilo više spasa pred razularenom i podivljalom ruljom oslobodilačke vojske.

U tom bezglavom trku morao sam paziti da se ne sudarim s nekim preda mnom ili da se ne spotaknem o neko skrhanu truplo na cesti. Trčao sam uzbrdo brzo koliko mi je to bilo moguće. Gledao sam pred sebe tražeći slobodan prostor za trčanje, da ne bih i sam postao nepomično truplo na cesti. Uspjelo mi je pretrčati tih stotinjak metara, a da me nije dohvatio niti jedan jači udarac, ali sam ih nekoliko osjetio po naprtnjači. Kada sam izašao iz tjesnaca, bio sam na slobodnom dijelu ceste koja je blago skretala lijevo do crkve Sveta Nedjelja, samo nekoliko stotina metara naprijed. Bio sam sretan što sam ovaj put "pobijedio" u trci između života i smrti, a da se nisam spotaknuo na tom usponu. Istodobno sam bio duboko ožalošćen što nisam nikome od posustalih ili spalih mogao pomoći da se izvuku iz tog tjesnaca. Instinkt je samoodržanja vrlo jak poriv u kritičnim situacijama, a postaje sve više dominantan stjecanjem iskustva u smrtnim opasnostima, a pogotovo pred neposrednom smrti.

Sada sam bio siguran da podivljali vojnici na kolima nisu Srbi već Makedonci ili Arbanasi, koji sigurno nisu znali tko su im žrtve. Ma kako bi oni mogli znati razlikovati ustaše i domobrane? Mora da im je netko rekao da je u koloni zarobljenika ustaška banda, koja nije zavrjedila živjeti među oslobođenim narodima Jugoslavije. Prestani sada razmišljati o tome, odakle su došli neznani mučitelji, već hodaj da se priključiš koloni čim prije. Sa klecanjem u koljenima i s osjećajem da će mi pluća prsnuti stigao sam do trga pred crkvom gdje su se okupljali zarobljenici. Posjedali su i polijegali na trgu čekajući svoje kolege koji još nisu stigli. Tek nakon kraćeg predaha sinulo mi je da Vet još nije stigao ovamo, iako smo skoro zajedno krenuli u trku. Pridružili su nam se polako zarobljenici kojima je uspjelo proći tjesnac, ali među njima nije bilo Veta. Na čas sam pomislio da ga vidim u grupi koja je prilazila trgu, pa sam ustao i pošao mu u susret. Veta nije bilo među njima!

Bio sam blizu suza kada je mnome ovladao osjećaj potpune osamljenosti. Uskoro je stigla naša pratnja koja nas je povela iz Samobora. Uz mnoge pogrde i viku natjerali su nas da se dignemo i krenemo u koloni. Ne vidjevši druge mogućnosti u koloni, koja se počela formirati, priključio sam se jednom četveroredu u kojemu se nitko nije poznavao. Niti tko reče riječ, a niti se tko brinuo tko mu je novi susjed. Kolona je uskoro krenula vrlo sporim korakom prolazeći kroz selo Sveta Nedjelja u rano poslije podne tog vedrog i toplog dana. Na svim su kućama prozori i vrata bili zatvoreni, a uz naš put nije bilo ni žive duše da nam pruži pomoć ili utjehu.

Nastavili smo marš u potpunoj tišini pokriveni sivlom prašine koju smo uzvitali vukući preumorna tijela bez utjehe i vode. I opet sam izgubio osjećaj za vrijeme i mjesto hodajući kao automat. U napola suludom stanju postavljao sam si pitanja zašto se na meni iskaljuje tolika mržnja popraćena nečovječnim mučenjima. Rat je završio prije nepuna dva tjedna i ljudi bi morali biti presretni zbog toga i vraćati se svojim domovima i svakodnevnom normalnom životu. Vojnici bi se trebali što prije vratiti svojim obiteljima i kućama. Zašto moraju vojnici sjediti u kolima pored ceste, tući i udarati po nemoćnima, koji su u mnogo gorem položaju nego oni? Što smo mi učinili tim grubijanima s istoka Jugoslavije, da nas imaju pravo tući kao da smo najodurnije zvijeri? što je to što učini iz jednostavnih ljudi odjednom opake i okrutne, nemilosrdne i nečovječne nemani?

Umirao sam od žeđi. Kad bih mogao popiti malo vode, bar pola čašice! Sjetih se kukuruznog brašna u džepu, zagrabilh malo prstima, pa ga stanem žvakati - i ponovno žvakati da traje dulje. Prije sat-dva, veseo da sam "organizirao" šaku brašna, hitao sam da je podijelim s kolegom u nevolji, a sada ga više nema i ja sam tako osamljen...

Približavali smo se Zagrebu s jugozapada. U poslijepodnevnoj maglici spazio sam u daljini dvostruke tornjeve zagrebačke katedrale. Mi idemo sigurno za

Zagreb i tamo ću naći nekoga koji će biti milosrdan, pa ću dobiti nešto da popijem. Možda nešto da pojesti? Zastajkivali smo češće, mnogo češće nego ikada prije. Vjerojatno je to bilo zbog toga, što zarobljenici nisu stizali da bi se priključiti se koloni na začelju zbog onog batinanja u tjesnacu kod Svete Nedjelje. Razmišljao sam, prilično zabrinut, postoji li neka mogućnost da se neopaženo odvojim od kolone po danu pa poći do obale Save kojoj smo se približavali.

Bilo je znatno manje sprovodnika s obje strane kolone, a išli su u razmacima većim nego prije. Prisjetih se dvaju mostova preko Save, od kojih je onaj zapadniji bio cestovni most preko kojega ćemo vjerojatno ući u Zagreb s juga glavnom cestom od Karlovca. Jesu li oba mosta ostala čitava? Ako je ostao samo jedan - koji je od ta dva mosta? A što, ako niti jedan most nije prikladan za prijelaz? Kako ćemo doći u grad? Ta su me razmišljanja toliko okupirala da nisam primijetio da je čelo kolone stalo nakon što je kolona stigla na glavnu cestu od Karlovca. Posjedali smo na cestu kod Stupnika, pa sam s malo nade pogledao natrag u masu zarobljenika koja se spuštala na tlo sve dalje kao pred nekim valjkom.

Sreća mi je bila sklona, pa sam primijetio Veta samo desetak metara dalje u koloni, te sam ga dozvao da dođe naprijed k meni. Vet me je odmah primijetio, pa je prišao žustrim hodom i očito neozlijeđen, ali vrlo tužan zbog gubitka svog dijela gunja. On ga nije izgubio, objašnjavao je tužnim glasom, nego mu ga je netko strgnuo s ramena. Pokušavao se svim silama držati grčevito za gunj što ga je zaustavilo u trku, pa me je izgubio iz vida. Konačno je morao pustiti gunj i potrčao je olakšan da me stigne, ali mu to nije uspjelo zbog gužve u tjesnacu. Vet je stigao na trg pred crkvom možda nekoliko minuta nakon što sam ja krenuo na čelu kolone. Tražio me je naprijed u koloni kod svake stanke prestižući red po red u koloni sve dok ga nisam sada primijetio.

Obuzeo me je osjećaj sreće i olakšanja, kao da mi je netko darovao poklon za kojim sam mnogo čeznuo. Presretan što sam preživio tih zadnjih desetak kilometara unatoč očaju i osamljenosti, a još više jer sam uspio spasiti bar jednu polovicu gunja, koja će biti dovoljno velika za obojicu. Rekao sam svom prijatelju da bih ga od sreće najradije izgrlio i izljubio zato što se vratio u naš sudbinom vezani par. U koloni se je širilo neko čudesno iščekivanje i nada da će se dolaskom u Zagreb riješiti naše nevolje i muke.

Približavajući se mostu, rastao je broj neprijateljski raspoloženih vojnika koji su stajali pored ceste. Dočekivali su nas vičući pogrde i psuvke, psujući nam oca i majku, pljujući po nama, a katkada bi doletio i po koji kamen u kolonu. Srećom nisu stvorili tjesnac, pa se kolona polako, ali neumoljivo, približavala Zagrebu. Napetost i iščekivanje zarobljenika je raslo, sve dok nas nije pogodio užasnom žestinom malj neopisivog nasilja. Kod zagrebačke mitnice, pred samim mostom, cestom su se prepričavali vojnici držeći puške s nataknutim bajonetima uperenim u svakoga tko bi im se približio. Bio je to očit

znak da ovuda nema prolaza. Zarobljenici ne smiju prijeći most i ući u grad. Bilo je to vrlo jasno upozorenje i opomena svima nama. Nas je to pogodilo kao grom iz vedra neba, a pogotovo one, čiji je dom bio u Zagrebu. Ne mogu opisati sav taj užas neispunjenih očekivanja i nadanja!

Pogled na hrvatske ratne zarobljenike u logoru Prečko kod Zagreba.

Nalazio sam se na lijevoj strani kolone, pa sam na tren zastao zapanjen tom neviđenom surovošću vojnika prema zarobljenicima, od kojih su se neki slijepo uputili prema puškama s nataknutim bajunetama. Na tren sam izgubio vezu s kolonom koja je već skrenula desno, pa me je odjednom neki vojnik pokušao privući k sebi da bi se vjerojatno domogao moga gunja. Tad me netko snažno zgrabi za desnu ruku, te me povuče natrag u kolonu. Odmah zatim osjetih kako mi gunj lagano izmiče ispod naprtnjače. Ne mari zbog gunja, pomislih, glavno je da me nisu odvojili iz kolone. Tek sada primijetih da je popustio čvrst zahvat oko desne ruke, pa sam okrenuo glavu k njemu da mu se zahvalim za povratak u kolonu. Vet je iskesio zube u zloradi, ali zadovoljni smiješak jer je iščupao gunj iz ruku neuspjelog otimača, pa ga je sebi na brzinu omotao oko pasa za svaku sigurnost. Od sada će gunj nositi onaj, od nas dvojice, koji hoda srednjim redom. Tako gunj više neće izazivati pohlepu tih nezasitnih oslobodilaca.

Ponovni osjećaj sreće nije dugo trajao, jer smo osjećali da je nada u spas izgubljena i bar svako olakšanje. Naš je poraz bio potpun. Iza nas su ostale pogrde i povici, mukli udarci i povremeno jauci ili samrtni krik. Nismo se usudili razgovarati, a pogotovo ne osvrnuti se ili čak zaustaviti. Svaki je od nas predobro znao što se dogodilo onima koje su pojedinačno izdvojili ili su se sami odvojili, pa tako izgubili vezu s kolonom. Ni kasnije nitko se nije usudio progovoriti o tome što se dogodilo 21. svibnja popodne pred zagrebačkom mitnicom, a pogotovo koliko je tamo poginulo zarobljenika. Bilo je potpuno nemoguće vršiti neko prebrojavanje, a popisati zarobljenike nije nitko niti pokušao do sada. Pratioci su nas promatrali kao kopci, pa se nismo usudili razgovarati o tome kako i kada bismo mogli pokušati nestati iz kolone i kuda

bismo bježali da spasimo život. Stražari su očito bili uvjereni da smo zaslužili to što nas je snašlo.

U nastavku polaganog marša, kolona je prošla kroz Remetinec. Kao i prije tako i u ovom selu, nitko nije izašao pred zarobljenu kolonu vidjeti je li u njoj rođak ili prijatelj kojemu je potrebna pomoć. Nezanimanje za naše sudbine sigurno nas je tištalo, dok smo potpunu izolaciju osjećali kao da smo isključeni iz svakog oblika normalnog života. Činilo mi se da smo postali izopćenici, bez prava na bilo kakvu pomoć pa ne treba imati nikakve samilosti prema nama.

Nalazimo se sada u Hrvatskoj, pa sam se pitao gdje je hrvatski narod, za koji su se borili domobranci. Hodali smo i hodali ne osvrćući se jesu li stražari blizu nas ili su se udaljili od kolone. Kasno poslije podne smo stigli do Velike Gorice, gdje je kolona ponovno stala nakon pješake četrdesetak kilometara od jutros. Niti ovdje nije bilo moguće bilo što organizirati, niti malo vode ili nešto za jesti. Jezik mi se priljepio za nepce, usne su se osušile i ispucale pod korom od prašine, a kukuruznog brašna više nemam u džepu. Tijekom dana sam prstima zagrabilo malo brašna i žvakao tako dugo dok nisam sve progutao. Pred kraj je među prstima bilo više praha nego brašna, ali se i to pomiješalo s malo sline, pa sam opet imao što žvakati. Tako sam izdržao skoro cijelim putem dovdje. Gledajući druge kako izgledaju mogao sam si dobro predočiti svoj izgled i bez ogledala. Oči crvene s kopcima pokrivenim i nateklom od prašine koja se skrutila na trepavicama i obrvama, kosa kruta i prljava od znoja i prašine, ruke sive i prljave, a koža posvuda pokrivena okorjelom prašinom, pa smrdim sam sebi, zapravo zaudaram životinjski. Hodaš pustinjom, sinko! Zar si to zaboravio?

Za vrijeme stanke sjedio sam na rubu jarka kod prvih kuća u Velikoj Gorici. Nedaleko iza mene bio je plot od krutih pritki kroz koje se naziralo neko zelenilo. Blizina vrta me je mamila tim više što se kroz dovoljno široke otvore u plotu moglo provući cijelu ruku do ramena. Pomicao sam se polako sjedeći leđima prema plotu kao da ću se na njega nasloniti. Gurnuo sam ruku iza sebe kroz otvor i dograbio najbliže zeleno lišće i povukao. U ruci sam držao bijeli korijen sličan veoma dugom mladom luku i s dugim, čvrstim zelenim listovima. Nisam mario koje je to povrće nego sam posegnuo za slijedećim listovima i izvukao ih s korijenom. Odmah zatim još jedan, zadnji koji sam još mogao dokučiti. Strpao sam dva u vanjski džep naprtnjače, a s trećega rukom prvo očistio zemlju i zatim zagrizao pohlepno bijeli korijen. To nije luk pomislih iako ima sličan okus, jer je to u stvari bio poriluk. Okus je bio malo oštar, ali je zato svježina i vlažnost biljke bila osvježavajuća. Nakon što sam proždrljivo pojeo prvi poriluk, nisam se mogao suzdržati, pa sam pojeo drugi i treći mladi poriluk. Kad sam završio i htio se pomaknuti do slijedećeg otvora, stanaka je prošla, pa sam ustao i priključio se koloni. Ta tri poriluka su me zbilja osvježila i dala malo snage za nastavak marša!

Ne znam da li je Vet primijetio da moj zadah "miriši" drugačije dok smo prolazili kroz Veliku Goricu. Kao ni drugim naseljima, niti ovdje uz cestu nije bilo nikoga da nas dočeka. Nikoga nije bilo na vratima ili prozorima, da vidi tko to prolazi kroz mjesto u predvečerje. Kasnije smo doznali, da su sprovodnici slali prethodnice u naselja kroz koja ćemo proći. Ti vojnici su prijetili žiteljima, da će ubiti svakoga tko bude izašao ili se zadržavao uz cestu kojom će proći zarobljenici. Ljudi su se stvarno dali zastrašiti tom divljom odlučnošću oslobodilačkih vojnika. To je bila vrlo okrutna zapovijed za obični puk, jer ih je sprječavala tražiti rođake i susjede među zarobljenicima. Zastrašeni se mještani nisu usudili gledati ni kroz prozore bojeći se da će ih primijeti koji provodilac. Možda je netko gledao kroz ključanicu ili pukotinu, ali što je mogao vidjeti kroz mali otvor i još k tome u sumraku. Zar su tjesnaci s trkama između života i smrti jedino što nas dočekuje u Hrvatskoj? Očajavali smo zbog te neopravdane mržnje i neutažive osvete koju je činio pobjednik u ratu nad nemoćnim gubitnicima i pučanstvu.

Nastavili smo hodati polako glavnom cestom u sve dublji mrak noći. Pod tabanima sam osjećao zrnca pijeska i prašinu na cesti koja mi se zavlačila među prste. Bio je već pao mrak, pa bih malo što mogao učiniti da umotam nečim stopala kod slijedeće stanke. Ostalo mi je još nekoliko uvijača i obojaka ili krpa da njima omotam stopala pa moram tražiti neku tkaninu ili slično prije nego li počnem rezati trake iz ostatka našeg zajedničkog gunja. U mraku ću teško naći nešto upotrebljivo, pogotovo jer se ne mogu udaljiti iz kolone. Pored mene je hodao pomalo drijemajući stražar, no njega sigurno ne bih pitao da mi traži nešto da omotam noge. Koncentrirao sam se da opreznije hodam i pripazim na Veta koji je zadrijemao hodajući, sudeći po oslabljenom stisku oko moje ruke.

Bože moj, što sam žedan! Žedan, beskrajno žedan, kad bismo bar stali negdje gdje bih mogao organizirati vodu. Gle, mjesec izlazi što će pomoći da mogu tražiti nešto za moja jedna stopala - možda komad gume od kotača ili kakovu vreću .. bilo što. U tom nijemom razgovoru sa samim sobom sinu mi odjednom spoznaja da je opet stanika, hvala Bogu! Okrenuo sam se kolegi i drmajuci ga rekoh: "Vet, probudi se! Probudi se i lezi - stali smo da se odmorimo!" Opet smo zaspali na sred ceste tko zna gdje i spavali ne znam kako dugo. Opipao sam da li je moj sat još na sigurnom mjestu između nogu ali ga nisam navijao već više dana, pa ne bi imalo smisla pogledati koliko je sati. U stvari ja sam prestao misliti o vremenu jer u stvari to nije bilo potrebno. Netko je prije spomenuo da smo prošli kroz Vukovinu i prešli Odru, desnu pritoku Save, te stigli u Turopolje.

Kad smo krenuli dalje prošli smo opet kroz neko selo - tiho kao izumrlo i bez pomoći nama. Mjesečina je bila prekrasna, obasjavajući svojim srebrnim sjajem cijeli okoliš, pa tako i prljavo sivu kolonu zarobljenika, koja je polako klizala kao neka čudna zmija po bijeloj cesti. Ja sam se nalazio u unutrašnjem redu, a Vet me je vodio, pa se nisam morao brinuti za bilo što. Pod stopalima

sam osjećao sloj fine prašine na cesti, pa je bilo skoro ugodno hodati kao po mekom sagu. Gle, kako je mekana postala cesta!

Nakon što smo prošli kroz, kao izumrli, Buševac sprovodnici su skrenuli kolonu s ceste u neko polje pored kojeg je tekao potočić. Rekoše nam da ćemo ovdje stati, pa sam onako preumoran razmotao gunj ne razmišljajući da odem prvo do potočića. Vet je u međuvremenu otišao na potok, te se vratio s punom porcijom vode za mene. Prvo sam s malo vode isprao usta i oprao prašinu s usana, a zatim vrlo polako pio gutljaj po gutljaj dragocjene tekućine. Zatim smo nas dvojica legli stisnuvši tijela skupa kao par zaljubljenih, umotali se u gunj, pa se u umorna tijela skoro vratila toplina. Vrlo brzo, kao svi drugi oko nas, pali smo u duboki san i spavali mirno i duboko unatoč svim našim nevoljama i neudobnosti. Spavati! Spavanje, što se smatra nečim posve običnim u normalnom životu, postalo je za nas predmetom neograničene želje i raskoši.

* * * * *